

GUIA DE FONTS DOCUMENTALS PER A LA HISTÒRIA DE LA MEDICINA

Comarques meridionals. Èpoques moderna i contemporània

JOSEP M.T.GRAU I PUJOL
Arxiver a l'AHT

MANEL GÜELL
Encarregat de l'AHDT

EUGENI PEREA I SIMÓN
Arxiver de l'ADT

De cara a l'estudi de qualsevol àmbit històric i social passat i present, es fa necessari el previ coneixement del material documental que hi fa referència. Tant en cas de la medicina, com de qualsevol altre ciència, la investigació rigorosa i exhaustiva passa incontestablement per la obligada consulta als centres documentals. Biblioteques, hemeroteques, però sobretot, arxius, són custodis d'un patrimoni al servei dels que hi cerquen dades i notícies.

La medicina no és al marge d'aquesta dinàmica, ben al contrari, la investigació en els arxius pot aportar un ric ventall de recursos que permetran bastir parcel·les inexplorades de la seva història, a satisfacció de cada escola.

Creiem que fer un repàs sumari, a tot l'espectre arxivístic supracomarcal, posarà les bases d'una informació orientativa a partir de la qual, els investigadors comptaran amb més eines per aprofundir en la seva tasca. Per efectuar aquest examen, hem optat per centrar-nos en l'origen dels fons documentals més que en els arxius que els contenen, i seguir un quadre de fons que els distribueixi en grups:

I - FONTS DE NATURALESA PÚBLICA

1. Fons de l'Administració Local:
 - 1.1. Diputació
 - 1.2. Municipis
2. Fons de l'Administració perifèrica de l'Estat
3. Fons notariais
4. Fons d'altres institucions

II - FONTS DE NATURALESA PRIVADA

1. Fons eclesiàstics
2. Fons personals

3. Fons patrimonials

Deixem de banda, la documentació generada pels centres hospitalaris, més aprop de la vigència d'ús administratiu que de l'interés històric, però sobretot custodiada per protegir el dret a la intimitat dels pacients i pel seguiment mèdic. Amb els anys es revaloritzarà històricament i esdevindrà una bona base per a futures investigacions. Disposem d'abundant biografia sobre el tema 1.

Si ens centrem en la documentació antiga sobre hospitals, hem de dir que és habitual de localitzar-los enmig dels fons parroquials i en els municipals, separatament. A Constantí, per exemple, a l'arxiu de l'ajuntament s'hi apleguen cinc llibres i un lligall de comptes (segles XVIII-XX); al de la Selva del Camp, són també nombroses les referències de l'hospital: comptabilitat, estadístiques, personal, proveïment de medicaments, etc 2.

Fons de naturalesa pública

Fons de l'Administració Local

Diputació -

L'Arxiu General de la Diputació de Tarragona es diversifica en dues dependències principals, l'Arxiu Històric, que salvaguarda la documentació produïda per la Corporació provincial des de 1828 fins a 1970, i l'Arxiu Administratiu, obert amb documentació encara vigent, dels darrers trenta anys.

A l'Arxiu Històric de la Diputació, relacionats amb la Sanitat, es poden trobar dos formats de documents: llibres de registre i lligalls d'arxiu. Els llibres pertanyen a les seccions d'*Actes*, *Registre* i *Llibres Administratius*. A la primera hi trobem, passades

1 GARCÍA CUBERO, ÁNGEL. *El archivo central de historias clínicas: su organización hospitalaria*. Madrid: Ministerio de Trabajo, Instituto Nacional de Previsión, 1969; TEJERO ÁLVAREZ, M. "Bases fundamentales para un archivo central de documentación médica de un hospital". *Boletín de la Fundación Jiménez Díaz*, VIII (1976) 35-68; ALLENDE, ALONSO. *Aplicación de la microfilmación a los archivos de historias clínicas*. Madrid, 1984; FUZEAU, PIERRE. "Les archives a l'hospital". *Archibald Magazine*, Vincennes, 3 (1986) 16-17; ALBERTIN I JOANIQUET, M. MERCE. "La història clínica: l'experiència de l'Hospital Universitari 'Arnau de Vilanova' de Lleida". *Lligall*, 15 (1999) 209-227 (conté copiosa bibliografia, p. 225-226).

2 REYES LEOZ, JOSÉ LUIS DE LOS. "Aproximación a las fuentes documentales para la historia de la Beneficencia madrileña en la edad moderna: los hospitales de Madrid". dins: *Actas de las Jornadas sobre fuentes documentales para la historia de Madrid*. Madrid, Centro Regional de Archivos, Dirección General del patrimonio Cultural, 1988, 251-264. Per al cas de la Selva, consulteu, SORONELLAS I MASDEU, MONTSERRAT (a c.d.). *Catàleg de l'Arxiu Històric de la Selva del Camp. Fons municipal i fons de la Comuna del Camp*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1993, 810 p. En aquest sentit també resulta interessant la Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència, *Gimbernat*, que aplega un bon nombre d'estudis del Camp de Tarragona en base a documentació d'arxius locals (va aplegar, per exemple, les actes del VII Congrés d'Història de la Medicina Catalana, 1992).

en net, diversos volums amb les actes de la *Junta Provincial de Beneficència* (1849-1953), de la *Comisión de Beneficència y Obras Sociales* (1949-1966), i també volums solts corresponents a: *Casa Provincial de Beneficència* (1922-1925), *Comisión Provincial de Sanidad Local* (1941-1951), *Comisión Ejecutiva del Servicio de Auxilio Farmacéutico* (1953) i la *Comisión de Sanidad, Urbanismo y Vivienda* (1949-1954).

De la secció de *Registre*, hi ha dos llibres d'entrada i un de sortida, de correspondència de: Sanitat i Assistència Social (1931-1938); dos llibres més d'entrada de Beneficència (1929-1942), i un de sortida de la Junta Provincial de Beneficència (1866-1868).

De la secció de *Llibres Administratius*, sèrie de Beneficència, hi apareixen més d'una desena de volums (diaris, majors, caixa, registres d'interns, etc.) referits a la Casa Provincial d'Expòsits de Tortosa (1886-1902), i fins a 130 més, de la Casa Provincial d'Expòsits i de la de Misericòrdia de Tarragona (1853-1902). Disposen, igualment, de llibres de registre de malalts d'altres institucions: Dispensari Antituberculós de Reus (1928-1936), Institut Mental de la Santa Creu de Barcelona (1938-1948), Institut Neurològic Municipal de Barcelona (1942-1961), Institut d'Orientació Pedagògica de Reus (1942-1966), institut Pere Mata (1877-1938), Sanatori Marítim de Sant Joan de Déu de Calafell (1941-1963) i Sanatori Psiquiàtric de Nostra Senyora de Montserrat (1941-1950). Finalment, també n'hi ha de la Junta Provincial de Beneficència (1862-1869), de Dements (relació dels dements de la demarcació reclosos fora, 1923-1932), i un llibre sobre el moviment d'interns, amb estats demostratius del bienni 1930-1931.

Amb tot, el grup documental format per lligalls d'arxiu, és encara més ric, repartint-se el bo i millor del fons entre les seccions de *Beneficència*, *Obres Públiques* i *Urbanisme*. En la primera integra la documentació referent a la gestió d'institucions sanitàries depenents, administrades o subvencionades per la Diputació: comptes, interns, estats, material, retribucions, metges, ingressos, despeses, etc.

Institució	Localitat	Anys	Unitats d'instal·lació
Hospital de Sant Pau i Santa Tecla	Tarragona	1874-1966	57
Hospital de Sant Joan	Reus	1930-1966	49
Casa de Beneficència	Tarragona	1928-1966	38
Sanatori Nostra Senyora de la Salut	Tarragona	1945-1966	14

Hospital de la Santa Creu	Tortosa	1928-1965	14
Pius Hospital	Valls	1930-1960	12
Dispensari Antituberculós	Reus	1930-1938	6
Institut Pere Mata	Reus	1888-1960	6
Hospital de la Caritat	Torredembarra	1890-1961	6
Hospital de Sant Josep	Falset	1939-1962	5
Patronat Antoni Roig ³	Torredembarra	1887-1936	5
Institut Torremar	Vilasar	1931-1959	4
Sanatori Marítim Sant Joan de Deu	Calafell	1940-1967	4
Sanatori Sant Francesc de Borja	Fontilles	1926-1953	4
Clínica Villablanca	Tarragona	1942-1964	3
Institut Psiquiàtric Femení	Sant Boi de Llobregat	1939-1957	3
Institut Psiquiàtric Masculí	Sant Boi de Llobregat	1946-1964	2
Clínica de Tuberculosos	Reus	1930-1966	2
Institut Provincial d'Higiene	Tarragona	1929-1938	2
Institut Leprològic i Leprosèria	Trillo	1944-1955	2
Hospital Municipal	Santa Coloma de Queralt	1950-1958	2

³ Sobre aquest patronat, vegeu, COMES NOLLA, GABRIEL. *El patronat Antoni Roig i l'ensenyament a Torredembarra (1886-1935)*. Tarragona: El Mèdol, 1992, 157 p.

Hospital de Sant Llàtzer	Barcelona	1926-1959	2
Institut Neurològic Municipal ⁴	Barcelona	1942-1966	2
Asil de les Oblates	Tarragona	1929-1936	1
Asil de Sant Josep	L'Aleixar	1932-1936	1
Casa de la Caritat	Reus	1956-1964	1
Clínica Mental	Santa Coloma de Gramanet	1939-1962	1
Hospital	Alcanar	1907-1935	1
Hospital	El Vendrell	1878-1891	1
Hospital Municipal	Cornudella de Montsant	1933-1936	1
Institut de Puericultura	Reus	1935	1
Llegat Smith (Casa Beneficència)	Tarragona	1924	1
Patronat Treig-Montagut ⁵	Torredembarra	1954-1970	1
Sanatori Marítim de Sant Josep	Barcelona	1942-1967	1

Dins d'aquesta secció, s'hi troben igualment dues capses d'estadístiques diverses sobre malalts de la demarcació (1877-1966), una relació de malalts a càrrec dels

⁴ Aquesta institució creada el 1936 i tancada el 1989, havia recopilat més de 3.000 autòpsies i més de 1.250 encèfals patològics, convertint-se en una veritable cerebroteca. Malauradament, quan es va clausurar s'envià tot el material a un crematori. SOLÉ LLENAS, J. *El Instituto Neurológico Municipal de Barcelona (Notas históricas)*., 1998, citat per PINIÉS, JOSÉ MANUEL. "Pèrdua de Patrimoni". *Serra d'Or*, 473 (maig 1999) 4.

⁵ Sobre aquest llegat, vegeu: GARCÍA PUERTO, JAVIER. "El Llegat Treig Montagut: l'Hospital que no va ser (1942-1972)". *La Riuada*, Móra d'Ebre, 2a. època, 11 (abril 1998) 13-14, i GARCÍA PUERTO, XAVIER. *El patronat Treig-Montagut de Móra d'Ebre (1942-1972). Corrupció i franquisme a la Ribera d'Ebre*. Flix: CERE, 2001.

ajuntaments (1932-1936), i diverses unitats d'instal·lació amb informació sobre les subvencions que atorgava la Corporació provincial.

A la secció d'*Obres Públiques*, es custodia tota la informació dels expedients d'obres, tant de carreteres (Vies i Obres), com d'edificis (Construccions Civils), amb els seus corresponents: antecedents, memòria, plecs de condicions, certificacions d'obres, preus públics, plànols, etc. Lògicament, engloba més quantitat de documentació de les obres d'immobles propietat de la Corporació (edificacions, rehabilitacions, arranjaments, etc.), com és la Casa de Beneficència (7 capses, 1925-1964), el Sanatori de Nostra Senyora de la Salut (6 capses, 1934-1966), o el Sanatori Marítim de la Savinosa (2 capses, 1928-1971). També n'hi ha de les Cases de Beneficència de Tarragona i de Tortosa (2 capses, 1854-1886), l'Hospital Provincial de Tarragona (2 capses, 1939-1940), etc. Fora del que són institucions sanitàries, n'hi ha alguna de Salut Pública: un parell de capses de la Comissió Provincial de Sanitat (1941-1966), i dues més amb diversos expedients d'obra corresponents a cementiris d'algunes localitats de la demarcació (1877-1936). No podem passar per alt la col·lecció de plànols i mapes del "Pla Especial d'Ordenació de la Costa" (1964), on a la primera carpeta de plànols n'hi ha un de la província de Tarragona assenyalant els Centres Sanitaris, i segurament n'hi ha alguns més.

La secció d'*Urbanisme*, recull tota la documentació del negociat de Sanitat, Urbanisme i Vivenda, cosa que explica que a les primeres capses hi tingui cabuda informació variadíssima sobre qualsevol assumpte de política sanitària general. A la primera capsa (1883-1927) hi ha un expedient sobre l'escorxador de Reus (1883) i uns quaranta més, de petits (1883-1912) sobre: metges, veterinaris, pal·ludisme, Germandats, lluita antituberculosa, desinfeccions, inspeccions de sanitat, provissió de facultatius, etc. A la segona capsa (1928-1936) sovinteja documents de l'Institut Provincial d'Higiene, convocatòria de reunions d'institucions sanitàries i lligues de prevenció, aportació dels ajuntaments, procediments normatius i d'ingrés, peticions de desinfeccions i de trasllats en ambulància, nomenament de personal eventual, dotació de material i de medicaments, etc. A la tercera (1959-1953): ajudes per als malalts pobres, concessió de subvencions per l'adquisició de material modern. Per últim, a la cinquena capsa (1949-1965) hi ha estadístiques de moviment de malalts, i les memòries de la Comissió de Sanitat, Urbanisme i Vivenda, any per any, a partir del 1954.

A *Quintes*, la majoria de les capses de la sèrie *en foli* (més de 10, de 1885 a 1924 -anys seguits-), contenen certificats d'inutilitat per al servei militar, i no cal estendre's gaire per explicar el gran interès que pot tenir aquesta informació per a un estudi de l'estat físic i de salut de la població masculina adolescent.

Finalment, queden totes aquelles dades i notícies esparses (cosa que implica mentalitzar-se bé per tal d'assumir la feixuga i lenta tasca de consultar pàgina a pàgina o document per document) dins de la documentació de seccions facultades per tractar una mica de tots els àmbits, com ara les *Actes del Ple* (més de 140 volums,

1836-1966) o de la comissió de govern (6 volums, 1949-1966), a les quals, sempre hi sol haver un apartat dedicat a cada departament (i mai no hi mancava el de Beneficència o Sanitat); o *Governació*, departament per on passaven els afers més heterogenis (1828-1966), i on a moltes de les capses hi ha Aexpedients diversos@ encara per examinar⁶; també el Butlletí Oficial de la Província de Tarragona (185 volums, gairebé ininterromputs des de 1857-19667), on es publicaven les dades, anuncis, convocatòries i advertiments més rellevants i interessants. És aquesta una font riquíssima on s'hi poden trobar, segons l'època: organització i distribució de metges per la demarcació, ocupació (altes/baixes) dels sanatoris i hospitals, naixements i defuncions, causes de mortalitat, principals malalties mortals, iniciatives de lluita contra les epidèmies, retribució de facultatius, normativa de regulació dels diferents sectors sanitaris, etc.

Separats de l'Arxiu Històric, els documents vigents administrativament (dels últims 30 anys) es custodien a l'Arxiu Administratiu de la Diputació. A més de *Beneficència*, aquest arxiu compta també amb seccions obertes posteriorment, que no hi són a l'Arxiu Històric, com *Sanitat* i *Serveis Socials*. Un ràpid cop d'ull als fons generats per aquestes seccions ens revela l'existència de sèries documentals relacionades amb la medicina, la sanitat, la higiene o la prevenció, l'assistència social individualitzada o col·lectiva, així com informacions de caràcter econòmic.

Aquest centre disposa, per exemple, d'una col·lecció d'informes de malalts mentals, que comprenen una cronologia del 1915 al 1992, i que sumen un total de gairebé 7.000 dossiers; també disposa dels expedients personals dels acollits a la beneficència, que abracen el període del 1843 fins al 1992, etc. En total es comptabilitzen més de 19.000 expedients de caràcter personal. Per la seva pròpia naturalesa tota aquesta documentació, de moment, no és consultable sino és pels propis interessats o tutors legals i sempre amb autorització judicial, ja que les dades contingudes poden afectar terceres persones (BOE, 296, d'11 de desembre de 1958).

Disposa, així mateix, d'altres sèries d'expedients d'hospitals o centres d'assistència amb els quals la Diputació mantenia conveni o col·laboració, no solament de la seva demarcació territorial, sinó també d'altres centres de Catalunya on, per la seva especialització mèdico-sanitària, s'hi remetia personal amb necessitats de tractament o assistència de diversa índole. En la majoria d'aquests casos es tracta de sèries tancades, ja que els serveis de Beneficència, Sanitat i Serveis Socials van ser traspassats a la Generalitat de Catalunya⁸. Per aquesta raó la continuació documental

⁶ Per exemple, la capsa núm. 15 de la sèrie Cpq., inclou expedients sobre provissió de metges, celadors i altres facultatius de la Casa de Beneficència (1883-1886). Agraïm l'atenció d'Elena de Ortueta, investigadora que posà en el nostre coneixement aquesta dada.

⁷ Per la consulta de la vintena d'anys anterior, hom es pot adreçar a l'Arxiu Municipal de Tarragona, que compta amb la col·lecció completa.

⁸ Decrets 167/1992 de traspàs de Sanitat i 147/1994 de traspàs dels Serveis Socials de la Diputació de Tarragona, DOGC, 1629 de 7-8-1992 i 1916 de 4-7-1994.

a partir dels anys noranta, caldrà cercar-la en els arxius depenents d'aquella administració.

Per altra banda són igualment valuoses les sèries de comptes d'ajudes d'assistència individualitzada o per municipis, medicaments i tractaments de drogodependència, etc., tot el qual ajuda a la visualització d'un mapa de l'assistència social i de la medicina a la demarcació provincial en uns períodes concrets.

Relacionem, a continuació, els fons documentals corresponents amb els centres d'assistència o de beneficència de la Diputació de Tarragona, a més d'aquells centres o empreses amb les quals mantenia vincles d'ajuda o col·laboració. Com que es tracta de sèries tancades, en fase de classificació, optem per presentar tant sols un índex alfabètic general de centres i de la tipologia documental existent, amb l'exclusiva finalitat de facilitar la seva divulgació, és a dir, un índex de matèries que haurà d'interessar especialment els potencials investigadors. La datació cronològica de tota aquesta documentació –llevat de la ja esmentada d'expedients personals- correspon a la segona meitat del segle XX.

Actes de Sanitat i Serveis Socials	Hospitals de Tarragona.
Ajudes assistència social directa	Institut Lleprològic (Trillo –Osca-)
Ajudes disminuïts	Institut Mental de la Santa Creu (Barcelona)
Ajudes municipis	Institut Psiquiàtric Pere Mata (Reus)
Casa de la Caritat de Valls	Institut Sant Rafael (Tarragona)
Cens provincial de subnormals	Llar Ponent (Tortosa)
Clínica Arrossera d'Amposta	Medicaments i despeses
Clínica Ntra. Sra. del Claustre. Maternitat	Pius Hospital (Valls)
Col·legi de Sant Jordi (Jesús –Tortosa-)	Planificació familiar de Tarragona
Col·legis varis de beneficència	Policlínica comarcal d'El Vendrell
Colònia Sanatori de Sant Francesc Borja (Fontilles –València-) (Lleproseria)	Residència de jubilats Mare de Déu de la Mercè (Tarragona)
Contractes, convenis i reglaments	Residència de Vells "Natzaret" (Móra d'Ebre)
Dispensaris de psiquiatria i toxicomania (Amposta, Móra d'Ebre, Reus, Tarragona, Tortosa, Valls)	Residència Sant Antoni Abat (l'Arboç)
Ensenyaments especials (disminuïts)	Residència Santa Anna (Cunit)
Escoles de la Residència de Nostra Senyora de la Mercè	Residències concertades
Fundació pública Jaume I (l'Espluga de Francolí)	Sanatori Marítim de Sant Josep
Guarderies	Sanatori Nostra Senyora de la Salut (Tarragona) (Casa Blanca)
Hospital asil de la Santa Creu (Tortosa)	Sanatori Psiquiàtric de Villablanca (Vila-seca)
Hospital de Sant Joan (Reus)	Serveis tractaments de drogodependències
Hospital de Sant Josep (Falset)	Subvencions a municipis
Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (Tarragona)	Subvencions ajuntaments
Hospital Mare de Déu de la Salut (Tarragona)	Traspassos de la Diputació de Tarragona a la Generalitat de Catalunya
Hospital Ntra. Sra. del Carme (Santa Coloma de Queralt)	Tribunal Tutelar de Menors
	Voluntariatsocial

Municipis -

L'àmbit municipal ha gaudit, de sempre, d'una especial autonomia administrativa sens

perjudici de les competències i facultats de major rang en matèria d'homologació de polítiques sanitàries⁹. És un dels àmbits arxivístics que aporta més abundants notícies sobre medicina, a causa de les seves competències. Actualment es troben inventariats tots els arxius municipals del Camp de Tarragona i Conca de Barberà. Alguns s'han concentrat als dipòsits dels arxius comarcals corresponents (Montblanc, Reus, Tarragona, Valls), per bé que la majoria encara són a les seus dels ajuntaments, sota tutela del Secretari de la Corporació¹⁰.

Dues són les principals seccions que ens poden interessar¹¹: la de *Sanitat*, i la de *Beneficència*. A la primera trobem la sèrie de *Cementiris*: serveis fúnebres, ubicació, trasllats, projectes de construcció, legislació i reglaments, estadístiques, registre de nínxols, etc¹². No hi manquen dades sobre el personal adscrit, enterraments, registres de sepultures (per categories), traspassos, formes d'incineració, títols de propietat de nínxols, comptabilitat, etc.

La segona sèrie de *Sanitat* és la corresponent a epidèmies i contagis, on destaca el còlera del segle XIX (1834-1855-1856, 1885), l'equivalent, en èpoques anteriors, a les pestes. Conté estadística (per edats, sexe, professió), mesures preventives (bans, correspondència), cèdules sanitàries, comunicats sanitaris de l'estat de salut de la població (malalts i defuncions), passis sanitaris, qüestionaris, etc. Abunden les referències a la ràbia, tifus, verola, etc. Concretament de la verola hom pot seguir les diverses campanyes de vacunació.

La tercera sèrie és la d'*Inspecció sanitària*, i versa especialment sobre les aigües potables i residuals. A les poblacions majors de 25.000 habitants (Reus, Tarragona) des del 1904 era obligatori mantenir un laboratori municipal d'anàlisi i desinfecció. També es controlaven els malalts.

La quarta sèrie afecta al personal facultatiu: cos mèdic municipal, llevadores,

9 Per a una visió global de l'assistència sanitària a l'antic règim en una població del corregiment de Tarragona, vegeu el cas de Montblanc, a: GRAU I PUJOL, JOSEP M. *Població i lluita contra la mort a Montblanc (s. XVIII)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1990, 200 p., i el de Reus, ANDREU, JORDI. *Població i vida quotidiana a Reus durant la crisi de l'antic règim (1700-1850)*. Reus. Centre de Lectura, 1986, 116 p. (II. « Sanitat i lluita contra la mort »).

10 Per conèixer quins inventaris i catàlegs d'arxius municipals estan publicats, vegeu, GRAU I PUJOL, JOSEP M.T.; GÜELL, MANEL. "Arxius i Arxivística a les comarques meridionals. Un balanç finimil·lenar. Història i producció bibliogràfica". *Historia et Documenta*, Valls, 6 (en premsa).

11 Seguim el model actualitzat de quadre de classificació per a arxius municipals, de general aplicació a Catalunya: MATAS BALAGUER, JOSEP. *Normes per a la classificació de la documentació municipal*. Barcelona: Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya, 1989. Vegeu, igualment, RODRÍGUEZ CLAVER, J.R. "Anàlisi de la producció documental municipal en els àmbits de sanitat, beneficència i assistència municipal". *Lligall*, AAC, 8 (1994) 73-112.

12 A més dels cementiris municipals hem de tenir en compte també els parroquials, administrats per l'església catòlica i el d'altres confessions, com per exemple el Cementiri Protestant de Reus (ampliat el 1897), o el dels "Jans", de Tarragona.

practicants, infermeres, etc. Alguna plaça era destinada per a Beneficència. La cinquena sèrie és pels centres sanitaris municipals, la sisena per a les farmàcies, la setena per les ambulàncies, la vuitena, banys públics, la novena, inspecció veterinària, la desena l'oficina del consumidor i l'onzena i dotzena, les juntes i comissions municipals de Sanitat.

Per la seva banda, la secció de *Beneficència*, es subdivideix en set sèries. La primera inclou els centres assistencials i de beneficència, és a dir, els hospitals de pobres, i conté: comptes, moviment d'ingressos, estadístiques, proveïment de menjar, roba, combustible per a la cuina, l'enllumenat i la calefacció (llenya, carbó), obres de reforma de l'edifici, etc. La segona sèrie són els beneficis, causes pïes, almoines i llegats per al manteniment d'instal·lacions i serveis, en base a rendes de censals o propietats (terres o cases) que eren cedides en arrendament o parceria, i en cas de necessitat venudes per alguna emergència. Amb les desamortitzacions del segle XIX passaren a l'Estat, el qual les vengué en pública subhasta, al major postor¹³.

Hem d'esmentar igualment, en determinats períodes, la constitució d'hospitals militars per causa de les guerres (del Francès, d'Àfrica, de Cuba, etc.). Durant la Guerra Civil, es van produir dues sèries: l'atenció als refugiats i orfes de guerra, i el Subsidi al Combatent (1936-1939).

La cinquena sèrie es centra en l'assistència social; la sisena en actuacions contra l'atur laboral; la setena en les diferents juntes, comissions i patronats de beneficència. No oblidem tampoc les campanyes d'ajut a damnificats per desastres naturals con els aigüats. En el repartiment de sopa pels pobres podem conèixer les racions lliurades, els ingredients, els costos, etc.

A Reus, els documents històrics i administratius de l'Hospital de Sant Joan es conserven a les mateixes institucions, per conèixer el seu contingut, podem consultar l'inventari a l'Arxiu Comarcal de Reus. A Tarragona, passa una cosa similar amb l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, per bé que l'accés és restringit.

Entre d'atres seccions de fons municipals que ens poden atraure pel seu contingut, és la dels òrgans de govern (dins *Administració General*), on podem constatar a l'antic règim la participació de doctors en medicina i apotecaris en el càrrecs de batlle, regidors, oïdors de comptes, procuradors, síndics o altres. Dins d'*Hisenda*, podem conèixer la riquesa patrimonial del personal mèdic i farmacèutic a través de les declaracions en els cadastres i amillaraments. La secció de proveïments ens informa en detall sobre els productes per al consum de la població (útil per a una història de

13 L'historiador que més s'hi ha extés en el tema de les desamortitzacions a la demarcació, ha estat Salvador-J. Rovira i Gómez. Entre les seves obres sobre el tema, podem destacar: ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1979; ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *La desamortització del Bienni Progressista a la província de Tarragona (1855-1856)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1983.

l'alimentació), generalment concedits via arrendament en forma de monopoli¹⁴. Dins la secció d'Obres i Urbanisme, tenim notícies sobre la canalització d'aigües i la construcció del clavegueram.

La secció de *Serveis Militars* ens ofereix moltes possibilitats. A la sèrie de *Quintes*, podem obtenir dades físiques sobre els joves de sexe masculí mobilitzats (alçada, pes, colors dels ulls, cabells, si patien alguna malformació o malaltia). Es conserven expedients de lleves militars des dels segles XVII. A les del XVIII sobresurten les dels *Miquelets* (1793-1795) conservats a l'AHT, molt detallades i, per això, utilitzades abundantment a la historiografia¹⁵. En el vuit-cens, les sèries solen ser contínues i bastants completes a partir de mitjanç de segle.

Segueix la secció de *Població*, amb els padrons d'habitants, amb els quals podem refer la piràmide d'edats, a més que molts municipis compten amb un registre civil municipal, antecedent del Registre Civil que s'instauraria el 1870, i que es complementa amb els llibres sacramentals de les parròquies.

Fons de l'Administració perifèrica de l'Estat a Tarragona

Aquesta administració es concreta bàsicament en cinc organismes: el Govern Civil, la Delegació d'Hisenda, el Centre Penitenciari, la Junta Provincial de Beneficència i el Port. A excepció d'aquest últim, que té arxiu històric propi, els fons de la resta es conserven a l'Arxiu Històric de Tarragona (llevat dels esmentats de Diputació).

Govern Civil -

Del fons del Govern Civil s'ha catalogat minuciosament la sèrie d'associacions, entre les quals hi ha agrupacions professionals sanitàries. La més antiga és el Col·legi Oficial de Metges de la Província de Tarragona (1896-1940) (exp. núm. 1.637 i 977), i li segueix el Col·legi Oficial de Practicants i Llevadores de Tarragona, del qual disposem dels estatuts de 1920 (exp. 1.051), així com també, els del Sindicat de Metges de Catalunya (exp. 1.170). Al mateix fons, el Col·legi d'Odontòlegs de

14 Seguint amb el cas de Montblanc, vegeu, GRAU I PUJOL, JOSEP M.; PUIG I TÀRRECH, ROSER. "Peix i carn. Dos productes sota la tutela del municipi. Montblanc al segle XVIII". *Aplec de Treballs 11*, Montblanc (1993) 175-201.

15 NAVARRO, LUIS ; ROVIRA, SALVADOR-J. "La población activa masculina del Tarragonès (Corregimiento de Tarragona) el año 1795". dins: *I Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1977, 129-146; NAVARRO, LUIS J. "Datos para un estudio de la población activa masculina en el Corregimiento de Tarragona a finales del s. XVIII (Los Migueletes en la Riera)". *Universitas Tarraconensis*, II (1977-1978) 99-130; NAVARRO, LLUÍS; ROVIRA, SALVADOR-J. *La población activa de Reus a les darreries del segle XVIII*. Reus: Centre de Lectura, 1980; ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "La població activa masculina d'Altafulla l'any 1795". *Estudis Altafullencs*, 6 (1982) 59-70. Més recentment: BORRÀS, VIRGINIA; CASTILLO, ANTONI; PEREA, EUGENI. *Riudoms a l'any 1795, segons els llibres dels Miquelets*. Riudoms: CERAP, 1993, i FÀBREGAS ROIG, JOSEP. *Catalunya i la Guerra Gran. L'aportació dels corregiments meridionals*. Tarragona: Diputació, 2000, 151 p.

Tarragona, compta amb documentació a partir de 1930 (exp. 1.269), i el Col·legi Oficial de Farmacèutics, des de 1939 (exp. 1.636). De l'Institut de Puericultura de Reus, n'ha quedat un expedient de 1927 (sig. 1.122).

Altres entitats amb actuacions paral·leles són la Germandat de Metges i Farmacèutics de Sant Cosme i Sant Damià de Tarragona, fundada el 1940 (exp. 1.214), i múltiples societats de socors mútues, que s'ocupaven de l'assistència en cas de malaltia o mort¹⁶. També hi trobem notícies de 1927 sobre l'Hospital Municipal de Montblanc (exp. 1.116), i del de la Santa Creu i Asil Municipal de Tortosa, del 1926 (exp. 1.146).

Delegació d'Hisenda de Tarragona -

El fons d'Hisenda és igualment interessant i ofereix moltes possibilitats de recerca, especialment per la quantitat i qualitat de les dades de caire contributiu sobre professionals sanitaris que conté. Una mostra ens l'ofereixen els expedients del Gremi de Metges de la Província de Tarragona, del període de la Guerra Civil (sig. 2.469 i 2.567). Del bienni 1936-1937 trobem un cens de metges ordenats per partits judicials que transcrivim parcialment a l'apèndix pel seu interès històric.

Cens de metges:

Districte de Tarragona:	50 metges	Districte de Montblanc:	22 metges
Districte de Reus:	61 metges	Districte de Falset:	43 metges
Districte de Tortosa:	95 metges	Districte del Vendrell:	26 metges
Districte de Gandesa:	33 metges		
Districte de Valls:	31 metges	Total	361 metges

Font: AHT, Fons d'Hisenda, sig. 2.469.

Dins de la sèrie de contribució Industrial i amb un contingut principal de documentació de caràcter fiscal a través de balanços anuals, hi existeixen expedients d'empreses de l'àmbit sanitari i d'higiene com: el Sanatori de Reus Villablanca S.A. (1958-1963 -sign. 2.726-), la Mèdica de Reus S.A. (1948-1961 -sign. 2.615 i 1.536-), el Balneari de Vallfogona de Riucorb (1933-1964 -sign. 139, 458 i 2.556), o les Aguas de Salou S.A. (1958-1963 -sign. 2.742).

En l'Impost d'Utilitats trobem patents per a metges d'entre 1910-1923 (sign. 2.181), de les poblacions de: Batea, la Bisbal del Penedès, Corbera d'Ebre, Llorenç del Penedès, Móra d'Ebre, la Riera de Gaià i Valls. A través de documentació més tardana, localitzem igualment declaracions dels metges sobre defuncions (1962-1963 -sign. 2.300), que inclouen justificants.

¹⁶ Cfr. SOLÀ I GUSSINYER, PERE. *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana*. Tarragona: Diputació, 1998, 527 p., on no s'inclouen.

Centre Penitenciari -

El fons del Centre Penitenciari de Tarragona, és clau per estudiar la repressió franquista, i avaluar la incidència en el col·lectiu sanitari. Un recent treball sobre empresonats a la Conca de Barberà ens informa que del 1939 al 1945 foren privats de llibertat per motius polítics tres metges i un farmacèutic. A la ciutat de Tarragona destaca el cas del doctor Batistini¹⁷. A través dels fons penitenciaris, hom pot conèixer en detall l'alimentació dels interns, les malalties patides, els tractaments que se'ls hi donava, els medicaments subministrats, etc. (sempre a partir del 1939). Un fons complementari, és el dels Servei de Llibertat Vigilada de Tarragona¹⁸, l'accés al qual precisa d'una autorització especial per tal de protegir el dret a la intimitat de terceres persones.

La Junta Provincial de Beneficència -

Més tard anomenada Junta Provincial d'Assistència Social, depenia del Ministeri de la Governació (del Govern Civil). Es tracta d'un fons petit (a penes un metre lineal i escaig de prestatgeria), bàsicament de la segona meitat del s. XX. La seva documentació versa sobre la gestió de la institució (1965-1978), i s'hi poden localitzar: estadístiques, legislació, correspondència (d'entrada i de sortida), padrons de famílies pobres, etc. (capsa núm. 11). La resta són expedients de comptabilitat de dotze fundacions i llegats particulars gestionats sobretot per ajuntaments o parròquies de la demarcació, amb finalitat assistencial o educativa. La relació d'aquestes fundacions és la que segueix:

Fundació	Localitat	Anys		Cp.
Hospital de Pobres	Alcanar	1948-79	Administrat per la parròquia	1
Hospital Sant Antoni Abat	L'Arboç	1971-83	Administrat per la parròquia	2
Hospital Municipal	Constantí	1947-71	Administrat per l'ajuntament	3
Asil Sant Antoni de	Falset	1953-79	Administrada per l'ajuntament. Fundat el 1936 gràcies al llegat testamentari de	4

¹⁷ RECASENS LLORT, JOSEP. *La Repressió franquista a la Conca de Barberà (1939-1945). Documents per al seu estudi*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2000, p. 394; ADSERÀ I MARTORELL, DR. JOSEP. *El doctor Rafael Battestini i Galup i el seu entorn. Director de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (1923-1937). Estudi documental*. Tarragona: Estarraco, Junta del Port, 1992, 373 p.

¹⁸ A l'AHT únicament hi ha els expedients d'entrada i sortida dels interns, per la consulta dels quals cal sol·licitar autorització al Departament de Justícia. Pel que fa als judicis sumaríssims davant de tribunals militars, cal desplaçar-se a Barcelona, a l'Arxiu de la Capitania General de Catalunya, prèvia citació per escrit.

Pàdua			Gertrudis Magrinyà Pujol	
Patronat Santiago Treig Montagut	Móra d'Ebre	1939-62	Fundat el 1935	5
Fundació Josep Serra Farré	La Riba	1953-79	Administrada per la Caixa de Pensions. Creada el 1936 per a l'educació d'infants de la vila, pensions per a la vellesa, subvencions al sanatori de Terrassa, etc.	8
Hospital de Sant Rafael	La Selva del Camp	1891-1974	Administrada per una Junta integrada per membres del consistori municipal i la parròquia. Creada al s. XVII, va refundar-se el 1898 gràcies a les deixes dels preveres Montserrat	9
Hospital de Sant Pau i Santa Tecla	Tarragona	1967-79	Administrat per l'ajuntament i pel capítol de canonges de la Seu	10
Hospital de la Caritat	Torredembarra	1948-79	Administració compartida entre l'ajuntament, el rector, el metge, el farmacèutic i dos hisendats. Fundat el 1824, per socòrrer els malalts pobres	12
Patronat Antoni Roig Copons	Torredembarra	1948-78	Administrat per una junta integrada per representants del municipi, el farmacèutic i els dos primers contribuents. Fundat el 1878, amb la finalitat de dotar donzelles pobres de la vila per al seu matrimoni	13

El Port -

A l'Arxiu Central d'aquest organisme s'hi pot consultar documentació sobre el llitzaret, l'estació sanitària i les mesures profilàctiques i preventives que aplicaven als vaixells que atracaven a la ciutat (1881-1950), així com també els expedients del personal d'assistència mèdica: altes i baixes, assegurances per malaltia i servei mèdic-quirúrgic-farmacèutic (1903-1973)¹⁹.

Fons Notarials

Dins els abundants manuals de les diferents notaries dels districtes de la demarcació de Tarragona podem fer un seguiment exhaustiu de la trajectòria dels professionals de

¹⁹ *Port de Tarragona. Guia-Catàleg de l'Arxiu Històric / Puerto de Tarragona. Guía-Catálogo del Archivo Histórico.* Tarragona: Port, 1990, 139 p.

la medicina al llarg dels segles: metges, cirurgians, apotecaris, etc., tot van tenir necessitat d'escriure, en alguna ocasió, documents a nivell privat per legalitzar els actes de transmissió de propietat: compra-ventes, declaracions, censos, capítols matrimonials i testaments. Tots plegats, ben ordenats, ens posen sobre la pista de processos d'acumulació de patrimoni, d'endeutaments, de participació en càrrecs municipals, de la seva activitat sanitària (declaracions sobre l'estat de salut de persones i de pobles).

Un exemple de l'aprofitament de les dades que proporcionen els fons notariaus, és el treball de J. Sánchez Real sobre els metges i cirurgians de Montblanc, o els de Salvador Vilaseca, sobre els de Reus, Laureà Pagarolas sobre els Gimbernats de Cambrils, o diversos de Salvador-J. Rovira sobre els d'Altafulla²⁰.

La localització d'aquest tipus de documentació, és fàcilment consultable en la línia de publicacions que enceta la Fundació Noguera, havent-se editat, a les nostres comarques, els de: Valls (1989), Vendrell (1995), Falset i Gandesa (2000)²¹. Recordem que a les localitats més petites, era el rector qui assumia les funcions notariaus (pràcticament fins el s. XIX), i, per tant, qui conservava els manuals que posteriorment quedaven a la parròquia²².

Altres institucions

L'Institut d'Ensenyament Secundari Comte de Rius de Tarragona (1928-1989), servat a l'AHT, conté els expedients acadèmics dels alumnes que hi van cursar estudis des de 1928, i ha de ser, per tant, força útil a l'hora de confeccionar biografies de

²⁰ SÁNCHEZ REAL, JOSÉ. "Médicos y cirujanos de Montblanc. Siglos XV-XVIII". *Butlletí Arqueològic*, RSAT, 8-9 (1986-1987) 153-217; VILASECA I ANGUERA, SALVADOR. *Metges, cirurgians i apotecaris reusencs dels segles XIII-XVI: la Confraria dels Sants Metges de Reus*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1961 (Edicions Rosa de Reus, 25), 178 p.; VILASECA I ANGUERA, SALVADOR. *Informació sanitària sobre el port de Salou: 1805. Metges, cirurgians i apotecaris reusencs 1730-1840...* Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1976 (Edicions Rosa de Reus, 51), 186 p.; PAGAROLAS I SABATÉ, LAUREÀ. *Els Gimbernats i el Cambrils del segle XVIII*. Cambrils: Ajuntament, 1985; ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "La medicina a Altafulla durant el segle XVIII: els Comajuncosa". *Estudis Altafullencs*, 14 (1990) 9-17.

²¹ PAPELL I TARDIU, JOAN. *Catàleg de Protocols de Valls*. Barcelona: Fundació Noguera, 1989; SABANÉS ALBERICH, ANNA. *Inventari de l'Arxiu de Protocols Notariaus del Vendrell*. Barcelona: Fundació Noguera, 1995; PUIG I TÀRRECH, ROSER. *Catàleg dels Protocols Notariaus dels antics districtes de Falset i Gandesa*. Barcelona: Fundació Noguera, 2000. Resten a la premsa, pendents de sortir publicats, el corresponent a Montblanc, a cura de Josep M. Porta i Balanyà; i el de Tarragona, a cura d'Isabel Companys i Farrarons.

²² I que, avui, són (en aquelles parròquies que van dipositar els seus fons) a l'Arxiu Històric Arxidiocesà, perfectament inventariats a, RAMON I VINYES, SALVADOR; FUENTES I GASÓ, MANUEL M. *Inventari dels protocols notariaus de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1987, 339 p.

determinades figures de l'àmbit sanitari.

La Cambra Agrària de Tarragona, també té dipositat el seu fons documental antic a l'AHT (1806-1944), el qual conté alguns expedients relacionats amb la salubritat i medicina. Esmentem, a tall d'exemple, els d'aigües potables de Montblanc, l'Espluga de Francolí, Aigüamúrcia, Torredembarra i Vilanova i la Geltrú (sig. 83), etc. O les subscripcions de l'any 1852 de l'hospital Princesa de Madrid (sign. 365), a més d'una carpeta de sanitat del bienni 1853-1854 (sign. 242).

La Cambra d'Indústria i Navegació de Tarragona (1892-1987), conserva, dins de la sèrie de Recursos humans, expedients de montepius, assegurances socials i laborals del personal adscrit (1944-1958), i dins de la secció de gestió de l'activitat, un expedient sobre reglamentació sanitària sobre conservació d'aliments (1958-1961) i un altre sobre legislació d'accidents laborals (1961) (sig. 962 i 443).

Dins d'aquest epígraf on relacionem la documentació d'altres organismes i institucions, no podem acabar sense destacar els fons de col·legis oficials. En el de Metges de Tarragona consta documentació, segons ens van informar oralment, des d'inicis del segle XX, però les sèries més completes arrenquen del 1939. A més de l'arxiu, compten igualment amb una biblioteca i hemeroteca auxiliar especialitzada. El Col·legi de Farmacèutics de la Província de Tarragona té dispersa la documentació entre diverses dependències, iniciant-se, la major part de les sèries el 1939. D'època anterior solament hi ha un registre d'entrades de correspondència i un registre de col·legiats dels anys 1917-1918. També disposen d'una petita biblioteca i hemeroteca especialitzada.

Fons de naturalesa privada

Fons eclesiàstics

Sens dubte, els fons parroquials, són dels més interessants, amb una predilecció especial dels investigadors per als llibres sacramentals, concretament per la sèrie de: baptismes, matrimonis i òbits, els quals permeten extreure dades sobre: l'edat d'accés al matrimoni, la fecunditat, les concepcions pre-nupcials, els naixements il·legítims, els intervals protogenètics, el nombre de fills per família, la freqüència de parts múltiples, l'edat de la mare a la darrera maternitat, la durada de les unions matrimonials, la mortalitat, la infantil i l'adulta, la causada pels parts, les malalties, etc²³. Coneixent les dates en que es va produir una epidèmia (la pesta, la verola, les

²³ És aquest, un dels camps preferits per als demògrafs. El mètode de reconstrucció de famílies de Luis Henry, ha estat excel·lentment estudiat, i aplicat a la Conca de Barberà per GUAL VILÀ, VALENTÍ. *La família moderna a la Conca de Barberà*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1993; i a Cabra del Camp per TEIXIDÓ I MONTALÀ, JAUME. *Població, societat i economia a la vila de Cabra del Camp al segle XVIII*. Valls: Consell Comarcal de l'Alt Camp, 1997, 390 p.

tercianes, el còlera, la tuberculosi) es poden investigar els greus estralls i l'impacte social que va causar²⁴.

Bona part dels arxius parroquials de la diòcesi de Tarragona van anar transferint-se a l'Arxiu Històric Arxidiocesà, d'acord amb un calendari en base a la seva vigència administrativa, fet que va permetre la seva salvaguarda durant la revolució de 1936 (ben al contrari del que va succeir amb la diòcesi veïna de Tortosa). Manca un cens o inventari dels fons que es van mantenir a la parròquia d'origen, si bé en tenim un dels fons sacramentals conservats en l'esmentat Arxiu²⁵.

Una altra tipologia generada per les parròquies és la dels hospitals gestionats juntament amb els municipis. Sovint han arribat fins a nosaltres alguns dels llibres de comptabilitat on s'anotaven els ingressos i despeses, relacions dels acollits i pobres de pas, les malalties que s'hi tractaven, els sous dels professionals, l'alimentació que se servia, el mobiliari, les reformes de l'edifici, etc²⁶.

A nivell d'arxidiocesà, cal dedicar uns mots a la documentació que generen els processos judicials que tramitaven les cúries senyorials eclesiàstiques (la del veguer de l'arquebisbe i la del governador del Camp), processos en els quals, alguna ocasió, s'hi barrejaven cirurgians i metges²⁷.

²⁴ La bibliografia sobre períodes epidèmics és força abundant, i nosaltres només gosem seleccionar, per exemple: GÜELL, MANEL. "Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII des de les terres tarragonines". *Recull*, de l'Estació Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", Tarragona, 2001 (en premsa).

²⁵ RAMON I VINYES, SALVADOR; MASSAGUÉS I VIDAL, JOSEP. *Inventari dels llibres sacramentals de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*. Tarragona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1990, 77 p. Consulteu igualment la web de la Societat Catalana de Generalogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia: www.fut.es/~scghsv/welcome.html.

²⁶ Això ha permès bastir més d'una monografia local, a: Tarragona (MARTINELL I BRUNET, CÈSAR. "L'antic hospital de Santa Tecla de Tarragona". *Butlletí Arqueològic*, Tarragona, Època III, 49 (juliol-setembre 1934) 388-396; ADSERÀ MARTORELL, JOSEP, i CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA (col·l. lab.). *La Casa de Convalescència de l'Hospital Sant Pau i Santa Tecla (1815) i el Teatre Principal de Tarragona (1636)*. Tarragona: Associació d'Amics de l'Hospital Sant Pau i Santa Tecla, 1994, 151 p.; ADSERÀ MARTORELL, JOSEP. *Història moderna de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla: 1939-1990*. Tarragona: Associació d'Amics de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, 2000, 216 p.), Constantí (MARÍN RAMOS, FERNANDO. "Historia del Pío Hospital de Pobres de Constantí". *Estudis de Constantí*, 11 (1995) 35-83), Móra d'Ebre (GARCÍA I GRAU, FRANCESC. "L'Hospital de Móra d'Ebre". *La Riuada*, 2a. Època, 11 (abril 1998) 25-26); Reus (ANGUERA I NOLLA, PERE. *Hospital de Sant Joan de Reus: 1240-1990*. Reus: Hospital de Sant Joan, 1990, 125 p.), Riudoms (CORTS I SALVAT, JOAN-RAMON. "L'Hospital: apunts històrics". *Lo Floc*, 76 (març 1986) 4-6), Ulldecona (REVENTÓS CONTI, JACINT. "L'Hospital d'Ulldecona". *Rails*, 11 (1998) 61-66), Valls (VENTURA I SOLÉ, DANIEL. "L'antic hospital de Sant Roc, de Valls", *Cultura*, 435 (novembre 1984) 34-35), etc.

²⁷ Ramon Bergadà, cirurgià de Cervera (1674), Pau Blets, cirurgià de Montblanc (1675),

Fons Personals

Es tracta dels fons generats per professionals de la sanitat al llarg de la seva vida, principalment metges i farmacèutics.

És habitual que la documentació es mantingui en poder de la família, però cada vegada més hi ha la tendència a dipositar-la en centres públics. És el cas del fons del farmacèutic i polític vallenc Francesc Ballester (s.XIX-XX), cedit a l'Arxiu Municipal de Valls, o del fons del també farmacèutic i escriptor vendrellenc, Joan Ramon Soler, que abasta del 1697 fins el 1930, i es troba a l'Arxiu Comarcal del Vendrell. Al museu Comarcal de Reus, es pot consultar el fons del metge i arqueòleg Salvador Vilaseca i Anguera²⁸. A l'Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre es conserva un lligall del jove metge de Tortosa Ramon Rodríguez de Mier de Sanz (1855-1958), on es mostra la vesant mèdica i ideològica, gràcies a la correspondència i al testimoni dels seus escrits.

Fons patrimonials

Tot i no ser gaire abundants a la Catalunya Nova, en els darrers anys se n'han recuperat alguns, entre els quals destaquem els de les famílies: Castellarnau, de Tarragona (1540-1984), i Moragas, de Valls (1413-1951), ambdós custodiats a l'Arxiu Històric de Tarragona²⁹.

Francesc Comas, apotecari (1719), Pau Comellas, metge (1705), Joan Fabregat, metge (1749), Josep Francesc, cirurgià (1738), Magí Francesch, cirurgià (1692), Pere García, cirurgià (1636), Joan Baptista Grisola, metge (1680), Pere March, cirurgià (1764), Francesc Mestres, cirurgià (1717), Joan Morenes, cirurgià de l'Arboç del Penedès (1699), Pau París, cirurgià (1717), Anton Riera Mestre, cirurgià (1749), etc. RAMON I VINYES, SALVADOR; FUENTES I GASÓ, MANUEL M. *Processos de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1990, 109 p.

²⁸ Sobre aquest personatge reusenc, s'han editat dues miscel·lànies d'homenatge: MASSÓ, JAUME, PUJADAS, JORDI, GORT, EZEQUIEL, CAPDEVILA, RAMON I BALLESTER, RAFAEL. *Miscel·lània en homenatge a Salvador Vilaseca i Anguera: 1975-1985*. Reus: M.J.Massó, R. Capdevila i M. Magrinyà, 1985, 79 p.; DD.AA. *Salvador Vilaseca: una obra perdurable*. Reus: Museu Comarcal Salvador Vilaseca, 1996, 85 p., i també altres obres biogràfiques, GUIX SUGRANYES, JOSEP M. *Vida i obra de Salvador Vilaseca*. Reus: Recull d'Estudis Històrics, 1996, 196 p., o MASSÓ I CARBALLIDO, JAUME. "Salvador Vilaseca Anguera: Notes biogràfiques". *Aplec de Treballs*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 14 (1996) 17-22. Sobre la seva faceta de metge, vegeu: SUBIRÀ I ROCAMORA, FRANCESC. "El Doctor Salvador Vilaseca i Anguera, metge i psiquiatra". *Lo Nunci. Butlletí del Centre d'Amics de Reus*, XVI, núm. 64 (segon trimestre 1996) 43-55.

²⁹ Sobre aquestes famílies patrícies camptarragonines, vegeu, MAS I ARRONDO, CARLOS. *Els Castellarnau. Del Pallars a Tarragona*. Tarragona: Delegació de la SCGHSV, 1991 (Paratge Tarragoní, 4), 28 p.; OLIVÉ SERRET, ENRIC. *Els Moragas. Història íntima d'una família de notables (1750-1868)*. Tarragona: Diputació, 1998, 530 p., i també ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Rics i poderosos, però no tant: La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*. Tarragona: Cercle

Entre els papers de la primera podem localitzar, per una banda, referències sobre l'estat de salut de diversos membres de la nissaga, i per altra, el desenvolupament en càrrecs dins de juntes sanitàries locals i provincials. Així, no hi manquen certificacions mèdiques, factures de despeses sanitàries, recomanacions terapèutiques, etc. (expedients amb els números de signatura topogràfica: 431, 163, 106 i 608).

Antoni de Castellarnau Camps, fou tresorer (dipositari) de la Junta Provincial de Sanitat de Tarragona en el segle XIX, per aquest motiu han arribat fins a nosaltres els comptes entre el 1837-1849 (registres núms. 359, 29, 298 i 290).

Del 1870 tenim un plec documental amb les instruccions per combatre l'epidèmia de la febre groga (notes, estadístiques, retalls del *Diari de Barcelona*, etc. -sig. 56). En el fons Moragas, hi ha notícies soltes de l'hospital militar de Valls (1836-1852), concretament el nomenament de cirurgià auxiliar de Manuel Ferrer Ballester, del cos de sanitat militar (sig. 3.353), tampoc hi manquen documents de la Junta de Sanitat de Valls, en la campanya contra el còlera del 1834, correspondència, normatives, més exemplars del *Diario de Barcelona* d'aquells dies, etc. (sig. 3.355).

De la gestió municipal de Fidel de Moragas a la ciutat de Valls, ens ha deixat el testimoni de la seva proposta, el 1804-1805, per a la conducció d'aigües potables, construcció de fonts públiques i aprofitaments de les aigües per a les fàbriques d'aigüardent i per al regadiu (sig. 3.370). Entre la comptabilitat domèstica, en l'apartat de sortides, hi ha notes sobre els salaris de metges i cirurgians, compra de medicaments a l'apotecari o sobre l'alimentació.

Treball publicat a II Jornada d'Història de la medicina de Reus i comarques veïnes.

Reus.2001,pàgs. 11-52